

Naslov originala
Henry James
The Aspern Papers

HENRI DŽEJMS

PISMA IZ VENECIJE

ASPERNOVA PISMA

Sa engleskog preveo
Danko Ješić

1.

Ukazao sam poverenje gospođi Prest; u stvari, bez nje bih postigao znatno manje, jer ta plodna ideja o čitavom poslu potekla je s njenih prijateljskih usana. Ona je smislila tu prečicu, ona je presekla Gordijev čvor. Ne očekuje se od ženâ da zauzmu, uopšteno, najšira i najliberalnija stanovišta – mislim na praktične stvari; ali zapazio sam kako ponekad izađu s nekim hrabrim konceptom – kakvog se neki muškarac nikad ne bi dosetio – uz izuzetnu ozbiljnost. „Samo ih zamolite da vas prime kao podstanara“, mislim da se, bez nečije pomoći, ne bih dosetio toga. Okolišao sam, trudio se da budem domišljat, pitao se kakvim ću veštinama morati da ovladam, kad mi je ona iznela taj srećan predlog da je najbolji način da se s nekim upoznam to da postanem njegov stanar. Njeno istinsko poznavanje gospođe Bordero beše jedva veće od moga, i uistinu sam sa sobom iz Engleske poneo neke utvrđene činjenice koje joj behu nove. Njihovo prezime beše dovođeno u vezu, mnogo godina pre, s jednim od najvećih prezimena ovog veka, i sad su živeli, zaboravljeni, u Veneciji, od oskudnih sredstava, bez posetilaca, nedostupni, u nekoj trošnoj staroj palati na nekom sporednom kanalu: to je sažetak utiska koji je moja prijateljica o njima stekla. Ona je boravila u Veneciji već petnaest godina, i učinila tamo mnogo dobrog; ali krug njene blagonaklonosti nije uključivao te dve stidljive, tajanstvene i, kako se dalo pretpostaviti, prilično neugledne Amerikanke (verovalo

se kako su, tokom dugog egzila, izgubile sve nacionalne vrline, pored toga što su imale, kako im je i prezime nagoveštavalo, izvesne francuske korene), koje nisu tražile usluge niti pažnju. Tokom prvih godina njenog boravka, pokušala je da se vidi s njima, ali beše to uspešno samo u pogledu one malene, kako je gospođa Prest nazivala sestričinu; mada, u stvarnosti, ona beše znatno krupnija nego druge dve. Čula je da je gospođa Bordero bila bolesna i sumnjala je kako je u oskudici; i tako ode do te kuće da im ponudi pomoć, pa ako su patili (Amerikanci koji pate), ona to makar neće nositi na savesti. Ona „malena“ ju je primila u velikoj, hladnoj, oronuloj venecijanskoj dvorani, središnjoj prostoriji u kući popločanoj mermerom i zasvođenoj potamnelim gredama, i čak joj nije ponudila ni da sedne. To mi nije zvučalo ohrabrujuće, meni koji sam želeo da mi ponude da sednem, i rekoh to gospođi Prest. Ona mi dubokoumno odgovori: „O, ali postoji razlika: ja sam išla tamo da ponudim uslugu, a vi idete da je zatražite. Ako su ponosni, bićete na pravoj strani.“ I ponudi mi da mi pokaže njihovu kuću za početak... da otplovimo tamo u njenoj gondoli. Stavih joj do znanja kako sam već pet-šest puta išao da je osmotrim; ali prihvatih njen poziv, jer mi je prijalo da se tamo zadržavam. Otišao sam tamo sutradan po dolasku u Veneciju (unapred mi ju je opisao jedan prijatelj iz Engleske kojem sam dugovao pouzdanu informaciju o tome poseduju li oni ta dokumenta), i opsedah je pogledom dok sam smišljao plan napada. Džefri Aspern nikad nije bio umešan u to, koliko mi je bilo poznato; ali zvuk njegova glasa kao da je obitavao ovde posredstvom neke umešanosti izokola, kao neka slabašna jeka.

Gospođa Prest nije znala ništa o tim dokumentima, ali zanimala ju je moja radoznalost, kao što se uvek zanimala za radosti i tuge svojih prijatelja. Dok smo plovili u njenoj gondoli, klizili pod prijatnim pokrovom blistave venecijanske slike uramljene sa obe strane tim pokretnim prozorom, video sam kako je

zabavlja moja zaludenost, način na koji se moje zanimanje za te dokumente pretvorilo u fiks-ideju. „Čovek bi pomislio kako očekujete da u njima pronađete i odgonetku na zagonetku kosmosa“, reče; a ja porekoh tu optužbu odgovarajući kako bih ja, da mi neko ponudi izbor između tog dragocenog odgovora i svežnja pisama Džefrija Asperna, znao, uistinu, šta bi mi predstavljalo veću radost. Pretvarala se kako omalovažava njegovu inteligenciju, a meni nije nimalo smetalo da ga branim. Čovek ne brani svoga boga: njegov bog se sâm brani. Pored toga, danas, nakon srazmerno duge nepoznatosti, on se nalazi visoko na nebu naše književnosti, gde ga svi mogu videti; deo je svetlosti pod kojom hodamo. Najviše što sam kazao beše kako on nipošto nije pesnik za žene: na šta ona vešto odgovori kako je bio makar za gospođu Bordero. Začudih se kad sam u Engleskoj otkrio da je ona još živa: kao da se radilo o gospođi Sidons, kraljici Karolini ili čuvenoj gospi Hamilton, jer činilo mi se kako ona pripada nekoj davno izumrloj generaciji. „Ali ona mora biti kolosalno stara... ima makar sto godina“, rekoh; ali kad se preslišah u vezi s datumima, uvideh kako nije obavezno da je ona znatno premašila uobičajen životni vek. Bilo kako bilo, imala je podosta godina, a njeni odnosi s Džefrijem Aspernom odigrali su se u ranoj mladosti. „To je njen izgovor“, kazala je gospođa Prest, napola mudro, a opet kao da se ponešto stidela što govori tonom toliko različitim od pravog venecijanskog. Kao da je ženi bio potreban kakav izgovor što je volela tog božanskog pesnika! On beše ne samo jedan od najsjajnijih umova svoga doba (a tad ih je, u doba kad je stoleće bilo mlado, kao što svi znaju, bilo napretek) nego i veoma prijatan čovek i jedan od najzgodnijih.

Ta sestričina, prema rečima gospođe Prest, nije bila toliko stara, i rizikovala je pretpostavke kako je tek prasestričina. To je bilo moguće; imao sam uvid samo u vrlo ograničeno saznanje svoga engleskoga kolege obožavaoca, Džona Kamnora, koji

nikad nije video taj par. Svet je, kao što rekoh, poznavao Džefrija Asperna, ali Kamnor i ja smo ga poznavali najbolje. Mnogi su, danas, hrlili u njegov hram, ali on i ja smatrasmo sebe sveštenicima toga hrama. Smatrali smo, opravdano rekao bih, kako smo učinili za njegovu uspomenu više od ikog drugog, i uradili smo to osvetljavajući njegov život. Nije mora da nas se plaši, jer nije imao razloga da se plaši istine, koju smo, nakon tolikog vremena imali želju da utvrdimo. Njegova prerana smrt bila je jedina crna tačka njegovog života, osim ako dokumenti u posedu gospođice Bordero nastrano ne otkriju druge. Postojao je utisak u vezi s tim kako se „loše ophodio prema njoj“ 1825, baš kao što je postojao utisak da je istovremeno „opsluživao“, kako se u Londonu kaže, još nekoliko drugih dama. Svaki od tih slučajeva smo Kamnor i ja mogli da istražimo, i nikad nismo propustili da ga savesno oslobodimo optužbe za nemarno ponašanje. Prosuđivao sam ga možda nešto popustljivije nego moj prijatelj; sigurno mi je, u svakom slučaju, izgledalo kako se nijedan muškarac ne bi poneo bolje u datim okolnostima. To je gotovo uvek bilo neprijatno. Polovina žena iz njegovog doba bacala se na njega, i u tim opasnim okolnostima nisu izostajali mnogi zapleti, neki od njih ozbiljni. On nije bio pesnik za žene, kao što rekoh gospođi Prest, u savremenoj fazi svoj ugleda; ali situacija je drugačija kad je čovekov glas bivao pomešan s njegovom pesmom. Taj glas je, prema svim svedočanstvima, bio jedan od najmilozvučnijih glasova ikad čutih. „Orfej i menade!“, ote mi se sa usana kad sam prvi put pročitao njegovu prepisku. Gotovo sve menade behu nerazumne, a mnoge od njih i nepodnošljive; i uočih kako on beše ljubazniji, uvidavniji, nego što bih ja, na njegovom mestu (ako bih mogao sebe da zamislim na takvom jednom mestu!) bio.

Bilo je sigurno izuzetno čudno, i neću tračiti vreme pokušavajući to da objasnim, što smo u svim tim drugim vidovima

istraživanja morali da se suočimo sa avetima i prahom, odjecima odjeka, a nismo primetili jedini živi izvor informacija koji je opstao do danas. Svi Aspernovi savremenici su, kako smo verovali, umrli; nismo mogli pronaći nijedne oči u koje je on gledao ili osetiti njegov dodir posredstvom neke ostarele ruke koju je on dodirnuo. Najmrtvija od svih izgledaše sirota gospođica Bordero, a ona je pak preživela. Iscrpli smo, tokom nekoliko meseci, svoje čuđenje što je nismo pronašli pre, a oslonac našeg opravdanja beše to što se ona držala povučeno. Ta sirotica je i te kako imala razloga da to radi. Ali beše nam pravo otkriće da je moguće biti tako neprimećen u drugoj polovini devetnaestog veka – dobu novina, telegrama, fotografija i novinara. I njoj to nije predstavljalo veliki trud: nije se krila u nekoj nedostupnoj rupi; hrabro se nastanila u veoma posećenom gradu. Jedina tajna njene bezbednosti koju smo mogli naslutiti bila je ta što je Venecija imala toliko stvari zanimljivijih od nje. A onda je imala i dosta sreće, kako se pokazalo iz primera da mi je gospođa Prest nikad nije pomenula, mada sam proveo tri nedelje u Veneciji – nedaleko od nje, kako se ispostavilo – pet godina ranije. Gospođa Prest to nije pomenula nikom; izgledalo je kao da je zamalo zaboravila da je ona bila tamo. Naravno, ona nema uredničku odgovornost. To nije objašnjenje zašto nas je ta starica obmanula i rekla kako je ona živela u inostranstvu, jer su nas naša istraživanja neprestano vodila (ne samo kroz pisma nego i lično) u Francusku, Nemačku, Italiju, u kojima je, ne računajući značajan boravak u Engleskoj, Aspern proveo previše godina svoje prekratke karijere. Rado smo mislili kako smo, makar u objavljenim tekstovima (pretpostavljam da neki ljudi smatraju kako smo preterali), tek ovlaš i na najdiskretniji način pomenuli vezu s gospođicom Bordero. Začudo, čak i da smo imali taj materijal (a često smo se pitali šta se dogodilo s tim), bilo bi izuzetno teško izaći s tim na kraj.

Gondola se zaustavila, pred tom starom palatom; bila je to otmena kuća koja u Veneciji, čak i krajnje oronula, nosi ugledno ime. „Kako ljupko! Siva je i ružičasta!“, uskliknu moja saputnica; i to je najsveobuhvatniji opis. Nije bila posebno stara, tek dva ili tri stoleća; i odavala je utisak ne toliko propadanja koliko tihe malodušnosti, kao da joj je prilično nedostajao vlasnik. Ali široka prednja fasada, s kamenim balkonom s kraja na kraj središnje prostorije, bio je dovoljno arhitektonski, oslonjen na brojne stubove i lukove; a štukatura davno naneta na zidove izgledala je ružičasto tog aprilskog popodneva. Nalazila se iznad jednog čistog, setnog, uglavnom pustog kanala, koji je imao usku rivu ili prigodnu pešačku stazu sa obe strane. „Ne znam zašto... nema ciglanih zabata“, reče gospođa Prest, „ali ovaj deo grada više mi izgleda holandski nego italijanski, više podseća na Amsterdam nego na Veneciju. Neprirodno je čist, iz nekih svojih razloga; i mada se može šetati kraj njega, niko ne pomišlja na to. Kao za vreme protestantske nedeljne mise. Možda se ljudi boje gospođica Bordero. Usudujem se reći kako važe za veštice.“

Zaboravio sam šta sam odgovorio na to – prepustio sam se dvama drugim razmišljanjima. Prvo beše da, ako je ta starica živela u jednoj tako velikoj i upečatljivoj kući, sigurno nije bila lošeg imovinskog stanja i stoga neće biti u iskušenju da iznajmi nekoliko soba. Saopštio sam to gospođi Prest, koja mi je dala vrlo razuman odgovor. „Da ne živi u tako velikoj kući, kako bi imala sobe za iznajmljivanje? Da ne poseduje prostran stambeni prostor, ne biste imali osnova da joj pristupite. Pored toga, veličina kuće ovde, a posebno u ovoj četvrti, ništa ne dokazuje: sve je to sasvim u skladu sa izvesnom nemaštinom. Oronule stare palate, ako ih budete tražili, mogu se iznajmiti za pet šilinga godišnje. A što se tiče ljudi koji žive u njima... ne, ne možete steći mišljenje o njihovoj kućnoj oskudici dok ne upoznate

društveni život u Veneciji onoliko koliko ga ja poznajem. Žive ni od čega, jer nemaju ništa od čega bi živeli.“ Druga zamisao bila je u vezi s visokom praznim zidom koji je izgledao kao da opasuje izvestan komad zemlje na suprotnoj strani kuće. Nazvao sam ga praznim, ali bio je prekriven mrljama boje, popravljenim pukotinama, ostacima maltera, ogoljenim ciglama koje su, tokom godina, postale ružičaste; a nekoliko tankih stabala i stubovi izvesne klimave ograde videli su se preko njega. To mesto bilo je dvorište, i naizgled je pripadalo toj kući. Iznenada mi pade na pamet da, ako je stvarno pripadalo kući, imam dobar izgovor.

Sedeo sam i posmatrao sve to s gospođom Prest (prekriveno zlatnim vencijskim odsjajem) iz senke naše gondole, i ona me je upitala želim li odmah da uđem, dok me ona čeka ovde, ili da dođem drugi put. Isprva nisam mogao da se odlučim... i nesumnjivo sam iskazao veliku slabost. Želeo sam da mislim kako bih još uvek *mogao* da iznajmim sobu, i plašio sam se neuspeha, jer bi me to ostavilo, kako sam napomenuo svojoj sagovornici, bez ijedne strele u tobolcu. „A zašto je to tako?“, pitala je dok sam sedeo tamo, neodlučan i zamišljen; i zanimalo ju je zašto čak i sad, a i pre nego što sam odlučio da postanem podstanar (što bi moglo biti đavolski neudobno, čak i ako uspem), nisam pribegao tome da im ponudim izvesnu sumu novca. Tako bih mogao da se dokopam tih dokumenata bez neprospavanih noći.

„Najdraža gospo“, uzviknuh, „oprostite mi na nestrpljivom tonu kad vam kažem da ste sigurno zaboravili činjenicu (a sigurno sam vam je pomenuo) koja me je navela da se prepustim vašoj domišljatosti. Ta starica se neće odreći pomenutih dokumenata; oni su lični, osetljivi, intimni, a ona nema savremena shvatanja, bog je blagoslovio! Ako bih prvo zasvirao tu melodiju, sigurno bih sve pokvario. Mogu da se dokopam tih dokumenata samo ako je uhvatim nespremnu, a mogu je uhvatiti nespremnu

samo pomoću diplomatije. Licemerje i neiskrenost su mi jedina prilika. Izvinjavam se zbog toga, ali za dobro Džefrija Asperna uradio bih i gore stvari. Prvo moram da popijem čaj s njom; a onda da se bacim na glavni posao.“ I rekoh joj šta se dogodilo Džonu Kamnoru kad joj je pisao. Nije dobio nikakav odgovor na svoje prvo pismo, a na drugo je stigao oštar odgovor njene sestričine, svega šest redova. „Gospođica Bordero je zahtevala od nje da im kaže kako ne može zamisliti šta je on mislio kad ih je uznemirio. One ne poseduju nikakve dokumente gospodina Asperna, a i da ih poseduju, ne bi im palo na pamet da ih ikome pokažu, pod bilo kakvim izgovorom. Nije znala o čemu on govori i molila ga je da je ostavi na miru.“ Sigurno nisam želeo takav doček.

„Pa“, reče gospođa Prest izazovno, trenutak kasnije, „možda one, napokon, ne poseduju ništa od tih stvari. Ako tako odlučno poriču, kako možete biti sigurni?“

„Džon Kamnor je siguran, i bilo bi mi potrebno mnogo vremena da vam ispričam kako je nastalo to njegovo uverenje, ili vrlo ozbiljna pretpostavka – dovoljno ozbiljna da se usprotivi sasvim razumljivoj izmišljotini te starice. Pored toga, on je zaključio mnogo toga na osnovu sestričinog pisma.“

„Zaključio?“

„Naziva ga 'gospodin Aspern'.“

„Ne vidim šta to dokazuje.“

„Dokazuje bliskost, a bliskost nagoveštava posedovanje uspomena ili predmeta. Ne mogu vam opisati koliko me to 'gospodin' dira – kako premošćuje ponor vremena i približava mi našeg junaka – niti koliko podsticaja to daje mojoj žudnji da vidim Džulijanu. Vi ne kažete 'gospodin' Šekspir.“

„A da li bih to rekla da imam kutiju punu njegovih pisama?“

„Da, da vam je bio ljubavnik, a neko ih želi!“ I dodadoh kako je Džon Kamnor bio toliko uveren, i to uverenje se pojačalo

zbog tona gospođice Bordero, te bi on sâm došao u Veneciju tim poslom, da se nije ukazala prepreka u vidu toga kako bi bilo teško osporiti da je on osoba koja im je pisala, što bi starice sigurno posumnjale uprkos pretvaranju i promeni imena. Ako bi ga otvoreno upitale da li je on osoba koja im je pisala, bilo bi mu suviše nezgodno da slaže; a ja, srećom, nisam s tim bio povezan. Bio sam im nepoznat i mogao sam reći ne bez laganja.“

„Ali moraćete da promenite svoje ime“, reče gospođa Prest. „Džulijana se kloni sveta koliko god je to moguće, ali ipak je verovatno čula za urednike knjiga gospodina Asperna; verovatno poseduje ono što ste objavili.“

„Dosetio sam se toga“, uzvratih; i izvadih iz novčanika posetnicu, sa uredno ispisanim imenom različitim od moga.

„Vrlo ste rasipni, ta mogli ste je rukom ispisati.“

„Ovako izgleda uverljivije.“

„Bez sumnje ste spremni na sve! Ali biće nezgodno kad budete primali pisma; neće biti naslovljena na to ime.“

„Moj bankar će ih primati, a ja ću svakoga dana ići po njih. Tako ću se i malo prošetati.“

„Da li će to biti sve?“, upita gospođa Prest. „Zar nećete dolaziti da me obidete?“

„O, vi ćete napustiti Veneciju zbog vrućine, mnogo pre nego što bude ikakvih rezultata. Ja sam spreman da se pečem čitavog leta... a možda i kasnije, verovatno ćete reći! U međuvremenu, Džon Kamnor će me bombardovati pismima adresiranim na moje lažno ime, kako bih umirio domaćicu.“

„Ona će prepoznati njegov rukopis“, nagovesti moja sago-vornica.

„Na kovertu će moći da ga prikrije.“

„Pa, vas dvojica ste prave mustre! Da li vam je palo na um da će, čak i ako ih ubedite kako niste lično gospodin Kamnor, one i dalje sumnjati kako ste njegov izaslanik?“

„Sigurno, a vidim samo jedan način da tome doskočim.“

„A koji bi to način mogao biti?“

Oklevah na tren. „Da se umilim sestričini.“

„O“, uzviknu gospođa Prest, „čekajte dok je ne vidite!“

Henri Džejms
PISMA IZ VENECIJE

BIBLIOTEKA KULT

Kosmos izdavaštvo
Beograd, Juriša Gagarina 102
e-mail: knjigaplus@novaknjiga.com
tel: +381 11 411 48 56

Izdavačka kuća NOVA KNJIGA
Podgorica, Ludviga Kube bb
e-mail: info@novaknjiga.com
www.novaknjiga.com
tel: +382 20 655 388

Za izdavača
Predrag Uljarević

Urednik izdanja
Tea Jovanović

Lektura
Agencija Tekstogradnja

Korice
Fame Solutions

Slog i prelom
Jovan Uljarević

Štampa
Artprint, Novi Sad

Tiraž
1000

2018.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

ISBN 978-86-6369-223-7 (KI)
COBISS.SR-ID 272824076